

ISTARSKI UGLJENOKOPI

Keti Stepčić, Labin

Na istočnoj obali Istre, tri kilometra od mora, uzdiže se mali srednjovjekovni gradić Labin, na brežuljku od 325 metara, odakle pogled seže na veći dio Kvarnerskog zaljeva. Grad se je razvio iz rimskog naselja ilirsko-keltskog porijekla imenom Albona, što znači „visoki grad” ili „grad na brežuljku”. Labin i njegova okolica bili su preko 400 godina glavni izvori ugljena u Istri. No, danas stari dio grada ne pokazuje nikakve vidljive znakove svoje rudarske prošlosti, osim u gradskom muzeju.

Rudarsko poduzeće „Istarski ugljenokopi Raša” nakon Drugog svjetskog rata obuhvaćalo je niz rudnika (Labin, Ripenda, Vinež, Raša, Koromačno, Tupljak) u zajedničku proizvodno-tehnološku cjelinu. Prva rudarska djelatnost na području Labina započinje za mletačke vladavine prikupljanjem ugljena u pribrežju Krapna. Tijekom geološke povijesti, uslijed erozije, na površini su se pojavili izdanci tzv. rusog ugljena smolastog oblika. Ta smola poznata je pod nazivom pegola nera (crna smola), a upotrebljavala se za impregnaciju podvodnih dijelova čamaca. Tijekom 18. stoljeća pronađen je pravi ugljen, ali nije došlo do ozbiljnijeg razvoja rudnika jer se taj ugljen nije mogao koristiti kao smola za premazivanje čamaca, a drugo tržište nije postojalo. Početak kontinuirane rudarske proizvodnje u Istri započinje u rudniku Pegola Nera kraj Krapna, 14. 8. 1785. godine. Prvih desetljeća je četrdesetak rudara godišnje proizvodilo oko 560 tona ugljena, i to u cijelosti za šećeranu u Rijeci.

Zadatak 1. 40 rudara u 27 dana iskopa 50 tona ugljena. Ako pretpostavimo da svi rudari rade jednakom brzinom i svaki dan rade isti broj sati, koliko bi vremena bilo potrebno da taj isti posao obavi 30 rudara?

Početkom vlasti Eugena Napoleona, vicekralja Italije, donesena su dva dekreta. Jednim dekretom (1807. godine) dopušta se izvoz kamenog ugljena iz Istre, uz porez od 2 % njegove vrijednosti, a drugi dekret (iz 1808. godine) zakonski je uređivao rudarsku djelatnost. Dugo su se ta dva dekreta pogrešno uzimala kao početak rudarske proizvodnje. Rudarska proizvodnja na Labinštini započela je 1830-ih, u tri rudnika u Krapnu.

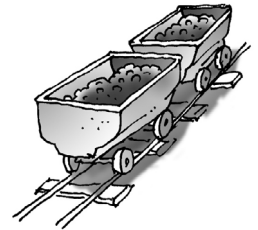
U prvoj polovici 19. stoljeća proizvodnja ugljena je rasla, te je u razdoblju od 1839. do 1849. godine dostigla proizvodnju od 4900 tona ugljena godiš-

nje. Zbog porasta industrijalizacije, u drugoj polovici 19. stoljeća povećala se potražnja ugljena. Tada se otvaraju novi rudnici (Vinež, Štrmac), u rudniku je sve više postrojenja, ručno bušenje zamijenjeno je strojnim bušilicama, izgrađeni su stanovi za rudare, otvara se rudarska bolnica. Izgrađena je pruga Krapan-Štalije (1870. godine) s konjskom vučom vagona, a devet godina kasnije uvodi se parna lokomotiva. Uređeno je i pristanište Štalije, a zatim i luka Bršica radi transporta ugljena. Godine 1881. svi rudnici Labinštine spojeni su u jednu proizvodno-tehnološku cjelinu.

Zadatak 2. U luci Bršica nalazi se teretni brod koji prevozi ugljen. Od rudnika do teretne luke ugljen se transportira lokomotivom koja ima 7 vagona. Ako svaki maksimalno napunjen vagon sadrži 15 tona ugljena, koliko puta lokomotiva mora ići od rudnika do luke ako na brod stane još 630 tona ugljena?

Tek u 20. stoljeću počinje se voditi sustavna evidencija o proizvodnji ugljena na Labinštini. Godine 1914. proizvedeno je 116 850 tona ugljena, a zatim slijedi naglo povećanje. Po završetku Prvog svjetskog rata pod talijanskom je upravom osnovana Società Anonima Carbonifera Arsa koja mnogo ulaže u modernizaciju i elektrifikaciju rudnika.

2. ožujka 1921. godine hrabri rudari kreću u štrajk. Zahtjevi rudara bili su povišice te ograničenje radnog vremena na osam sati. Naravno, vlasnici su zahtjeve odbili, što je bio povod da rudari krenu u štrajk. Tijekom štrajka rudari su proglasili kratkotrajnu samoupravnu republiku iliti „Labinsku republiku”. Republiku su proglasili pod krilaticom „kova je naša” („rudnik je naš”). Zauzeli su rudnike i rudarska postrojenja, minirali prilaze oknima, te organizirali naoružane postrojbe pod nazivom „crvene straže” u znaku prosvjeda protiv fašista koji su u Pazinu napali njihovog sindikalnog vođu Giovannija Pipana. Međutim, talijanska je uprava ugušila postojanje Republike vojnom silom 8. travnja 1921. godine. Mnogi smatraju da je Labinska republika bila prvi ustanak protiv fašizma. Naravno, grad Labin danas ne bi bio to što jest da nije bilo hrabrih rudara koji su ustali u borbu za svoja prava.

Na području Labinštine za potrebe rudarske industrije poduzimali su se i melioracijski radovi. Izgrađen je novi gradić Raša (1936. – 1937.) za 4 000 žitelja, gdje su se naseljavali rudari i njihove obitelji, a početkom 1940-ih oko novoootvorenoga rudarskog okna sagrađeno je i naselje Pozzo Littorio (Podlabin), ispod starog Labina. Danas Podlabin više nije samo stambena četvrt, već je tamo smještena većina trgovina, tržnica, restorana i mnoge institucije. U to doba razvija se i luka Bršica, gradi se cementara u Koromačnu, isušuje se Čepičko polje. Tridesetih godina 20. stoljeća rudnici su se smatrali najmo-

dernijima u Europi. Zapošljavali su više od 10 000 radnika, te su godine 1942. postigli rekordnu proizvodnju s oko 1 158 000 tona ugljena.

28. veljače 1940. u jutarnjim satima dogodila se najveća nesreća u rudniku. U Oknu 1 na dubini 240 metara došlo je do eksplozije metana i ugljene prašine. Od eksplozije metana poginulo je oko 370 rudara. Nova nesreća pogodila je ugljenokop osam godina kasnije. U to vrijeme bilo je maksimalan broj rudara, oko 70 tisuća, a proizvodili su oko 860 100 tona ugljena. U razdoblju od 1935. do 1999. godine, prema službenim evidencijama, u istarskim ugljenokopima stradao je 751 rudar.

Zadatak 3. Jednog jutra rudar Mate spustio se u rudnik na dubinu od 160 metara. Kako je obavljao posao, svakih sat vremena spuštao se za 10 metara. Na kojoj se dubini nalazi Mate nakon 5 sati rada?

Šezdesetih godina 20. stoljeća dolazi do krize plasmana ugljena radi znatno jeftinije nafte i plina. Kriza je ugljenokope dovodila u sve teže gospodarsko stanje. S obzirom je došlo do velike zalihe ugljena, proizvodnja je stagnirala, te se smanjio broj rudara. Da bi se smanjile zalihe, izgrađena je Termoelektrana Plomin 1 snage 125 MW, uz godišnju potrošnju od 250 tisuća tona ugljena, koja je puštena u rad 1971. godine.

Budući da su rudnici bili maksimalno iskorištavani, a grad Labin smješten je na brežuljku iznad rudnika, 60-ih godina 20. stoljeća Labin je bio ugrožen mogućim urušavanjem starogradske jezgre u vlastiti rudnik. Mnogi stanovnici počeli su se iseljavati iz njega.

Nakon kratke krize 70-ih godina 20. stoljeća, ugljenokopi ponovno dobivaju uzlet izgradnjom Termoelektrane Plomin 2, ali to kratko traje. Zbog prodora morske vode obustavlja se iskopavanje u Koromačnu (1985. godine). Tri godine kasnije zatvorena su još dva rudnika. U međuvremenu su zatvorene jame Raša (1966.), Labin (1978.), Ripenda (1988.) i Pićan (1982.). Ugljenokope preuzima novo poduzeće, a zatim sve više ovisi o Hrvatskoj elektroprivredi.

Posljednja dva vagona ugljena izašla su iz jame Tupljak 28. svibnja 1999. godine, u 11:30 sati. Tog je dana u istarskim ugljenokopima, nakon 400 godina, zaključena službena evidencija kopanja ugljena. Nakon toga je slijedilo višemjesečno čišćenje i saniranje jama, a na površinu je izvučena cijela rudarska oprema. Jama Tupljak zatvorena je 29. studenog 1999., čime je napušten i posljedni ugljenokop u Hrvatskoj. Ugljenokop je potopljen, a pod vodom su nestali kilometri rudničkih hodnika, tj. čitav jedan podzemni grad.

Zanimljivosti

Dobna granica za rad u rudniku bila je 14 godina. Žene i mladi radili su samo na površini, odakle potječe i uzrečica „Ne moreš va kovu prez brgeš” („Ne možeš u rudnik bez hlača”).

Crkva Sv. Barbare

Crkva Sv. Barbare u Raši ima oblik prevrnutog rudarskog vagoneta, a zvonik podsjeća na toranj izvoznog stroja.

U istarskim ugljenokopima proizvedeno je ukupno oko 40 milijuna tona ugljena, što je značajno utjecalo na cjelokupan razvoj Labinštine i Istre, ali i Hrvatske. Godine 1946. u ugnjenokopu Raša bilo je zaposleno nešto manje od 5000 radnika, a 1963. oko 7300, većinom iz Labinštine, ali i iz ostatka Istre te i iz Rijeke. Od 1962. svoju prvu ljetnu praksu u jamama Istre obavljali su studenti Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. U Hrvatskoj je godine 1961. potrošnja energenata iznosila 116.6 PJ godišnje, a proizvodnja kamenog ugljena iz Istre iznosila je 18 % energetske potrošnje Hrvatske.

Zadatak 4. U Hrvatskoj je jedne godine godišnja potrošnja energenata iznosila 116.6 PJ, a proizvodnja kamenog ugljena iz Istre iznosila je 21 PJ. Koliki je postotak od ukupne potrošnje energenata iznosila proizvodnja kamenog ugljena iz Istre?

Rudarenje je na Labinštini bilo od velikog značenja. Tijekom tog razdoblja nastala su mnoga gradska naselja, te većina današnjih tvornica, razvila se mnogobrojna infrastruktura (cestovna, vodovodna), školstvo, zdravstvo, ugostiteljstvo i turizam.

Rudarski pozdrav "Sretno"

Literatura:

1. <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2827> (16. 10. 2015.)
2. <http://istrapedia.hr/hrv/1188/istarski-ugljenokopi-rasa/istra-a-z/> (16. 10. 2015.)
3. https://hr.wikipedia.org/wiki/Istarski_ugljenokopi (17. 10. 2015.)
4. http://www.ssmb.hr/libraries/0000/2145/RUDARENJE_1921_Labin.pdf (18. 10. 2015.)

